

szentmártoni
jános

„Ne keresd, föltámadott”

Az istenkereső Rákos Sándor

1975-ben született Budapestén. Költő, a Magyar Napló szerkesztője. Alábbi írása *A hitetlen imája* című szakdolgozatának ötödik fejezetéből közöl részleteket.

Rákos Sándor 1999 karácsonyán hagyott magunkra. A legtöbbször a költőink egyike volt, a második világháború után indult nemzedék egyik legmagányosabb alkotója. Sokan csak a *Gilgames* fordítójaként ismerték és tisztelték — holott költészetével 1949-től, első könyvének (*Az eb válaszol*) megjelenésétől ötven éven át — a maga visszafogott módján — markánsan jelen volt a 20. századi magyar líra életében és alakításában. Aszketikus fegyelmű munkálkodása és életmódja mellett nagyon jól megfért igényes játékszenvedélye, amelynek a legnemesebb hagyományok és azok megújítási kísérletei adtak formát. De szerepverseivel is folyton önmagát kutatta, Istennel, a világgal való viszonyát térképezte föl. Gondoljunk például a *Berda-liturgiákra* vagy a *Catullusi játékokra*, és nem utolsósorban az ószövetségi irodalom sajátos feldolgozására, amely az egyén mikroszkopikus szemszögéből mutatta föl egyetemes üzenetét és tartalmát az emberi létnek.

Nem tisztzem, hogy megítéljem, Rákos mennyire volt hívő vagy hitetlen. Annyi bizonyos, hogy verseiből egy az utolsó pillanatig is kétségek közt vergődő emberi szellem gilgamesi küzdelme tárul elénk. Mennyiben válhat halhatatlanná az ember, és miként? Hogyan lehet a halált valamilyen formában mégiscsak „kicszelezni”, nem testi valónkkal, hanem szellemi örökségünkkel.

A bárány lázadása

Rákos Sándor istenkereső verseinek jelentős részét már korábban egybegyűjtötte a költő özvegye, a neves előadóművész, Szentpál Monika, s ezek 2001-ben *A bárány lázadása* című, szép kiállítású könyvben jelentek meg a Szent István Társulat gondozásában. Ám e kötetbe nem kerülhetett be néhány profánabb darab, mint például a *Dávid sírása*, *Az isten szörnyetege*, *A betömött fülű jajongása*, *Isten nélkül*, *Üregi isten* — így az ilyen „típusú” költeményekkel kötelességemnek éreztem kiegészíteni e képet. Harmadik lépésben pedig megpróbáltam úgy olvasni Rákos Sándor költészetét, hogy melyek azon alkotásai, amelyek bár nem közvetlen isten-élményt léptetnek erőterükbe, de legfőbb kérdéseik mégiscsak Isten léte-nemléte köré csoportosulnak. Ebben a körben a legkézenfekvőbbek azok a versek, amelyek megrázó hitelességgel taglalják az öregedés/öregség testi-lelki tévesztését; hol megtörtén, hol indulatosan, hol pedig ironikusan — de mindvégig következetes és kér-

lelhetetlen logikával szegülnek szembe a közelgő teljes megsemmisülésnek.

A téma (Isten léte-nemléte) fő ereje az örök bizonytalanságban rejlik, ez teremt olyan termékeny feszültséget az alkotó ember szellemi életében, amely elaltathatatlan, kikerülhetetlen, és az idő múlásával egyre kevésbé kivédhető szembenézést kíván az elmúlással. Rákos Sándor istenkereső költeményeit is a kételyek, az elbizonytalanodások, a megingások és elakadások teszik teljessé. A kemény és tudatos emberi és költői építkezést hol megakasztják, hol pedig épp továbbsegítik a fel-fellobbanó félelmek, a Semminek egyszerre megnyugtató és rettenetes víziói.

Apokrif a feltámadásról

A *Helyzetgyakorlat* című verseskötet (Magvető, 1999) záróverse, az *Apokrif a feltámadásról* Lázárt emeli új értelmezési kontextusba. Feltámadásáról lehánt minden bibliai toposzt: egy egyszerű ember, aki mintha mély álomból ébredne, s elfelejtette volna, ki volt tegnap. A halotti pólya lefejtésétől kezdve a sírból való kitámolygásán át addig, ahogy tompa érzékeibe tolnak környezete villanásai (tömegzaj, asszonyok léptei, szoknyasuhogás, Mária átöleli...) — csupán mozdulatairól s a körötte pezsgő sürgés-forgásról nyújt képet a vers, visszafogott, halk áramlásban. Hogy mi játszódik le Lázárban, arról nincs hír; valószínűleg még semmi, hiszen „csupán” a teste támadt fel, a lelke újjászületett, s csak most kezdi meg életét, feltöltekezését a külvilággal. Egyedül azon a ponton, amikor felfigyel a Mesterre, aki „oldalt ül egy kőrakáson”, lobban fel benne valami sejtelem, amely a legtitkosabb és a legegységesebb erő lényegéről szól. Ám mindez ekkor már nem dekódolható:

*a Mester oldalt ül egy kőrakáson
Lázárt titkos erő feléje vonja
szeme rányílik és dermedt tudással
egymás értetlen arcába merednek*

„A Mester Lázár feltámadásával szembeni értetlensége önmegkérdőjelezés is, hiszen az Evangéliumban sajátjának állított identitása — »én vagyok a feltámadás és az élet« — idegenként adódik számára. (...) a feltámadás fölötti értetlenségén keresztül éppen ezt a transzcendenciát teszi kétségessé, az Újszövetség kanonikus szövegét pedig nem-kanonikussá” — írta e költeményről Asztalos Éva.¹

Mindenképpen érdekes fölvetés, de úgy érzem, kissé túlerőltetett. Hiszen a hangsúly nemcsak az „egymás értetlen arcába merednek” cselekményén van, hanem a „dermedt tudással” szókapcsolaton is. Ez utóbbival számomra azt akarta jelezni a költő, hogy az a tudás, amely az isteni értelem ismeretét is tartalmazza, nem aktív állapotában létezik bennünk, hanem mozdulatlan, dermedt formájában, de mindenképpen létezik. Pillanatok erejé-

¹Asztalos Éva:
Rákos Sándor:
Helyzetgyakorlat.
Alföld, 2000. 3, 93.

ig elő is lobbanhat belőlünk, de csupán egyfajta misztikus sejtelmeként. Ez a bizonytalan megézés döbbenetet, értetlenséget váltott ki a versbéli Lázárban is, aki zsigerei mélyén bár ismerősnek élte meg a jelenséget, tudati és tapasztalati szinten megrázta őt. Ahogyan magát a feltámasztót is, aki mintha cselekedete következményeként megrémült volna attól, milyen erőnek is van birtokában, amely számára még fölfoghatatlan. Egy Lázárral szinte egyenrangú Krisztusról van itt szó, aki nem azonos még a keresztfán „megvilágosodott” Krisztussal — itt még egy küldetésével ismerkedő és sokszor viaskodó ember nyilvánul meg a költészet igen magas fokán.

Rákos időskori istenkereső lírájának már csak azért is gyöngyszeme ez a költemény, mert úgy ír le benne objektíven, egyes szám harmadik személyben, kvázi hű krónikásként egy közismert szakrális eseményt, hogy intimmé, személyessé, bensőséggé avatja azt. Mintha megint csak meg-megingó hitét akarta volna általa fölerősíteni, amely a vég közeledtével egyre sürge-többé és fontosabbá vált számára.

Féjelen

Három ránk maradt verse megrázó hitelességgel tárja föl egy végigküzdött élet elementáris erejű spirituális küzdelmének utolsó pillanatait (*Féjelen*, Littera Nova, 2002).

A „*kisgyerek voltam*” kezdetű egy meghatározó — egész életére kisugárzó — gyerekkori emléket dolgoz fel, amikor „drótból kenderkócból vászonból” testvért készített magának, hogy saját vérével emberré avassa aztán. Képzeletében meg is történt a csoda: „a rongybaba megéledt”. Ám e tevékenység hatodik napján édesanyját betegség verte le lábáról, s ez a megzavart gyermekésben mintha égi büntetés lett volna illegális teremtés-kísérletéért:

*valami jóvátehetetlen történt
anyám meghal
s talán meghalok én is
amiért az isten dolgába avatkoztam
gyilkos kézzel
dühödten estem neki a rongybabának
hogy halálával megváltsam
anyám és a magam életét*

²Tolvaj Zoltán: „Széttört korban, megosztott világban.” Magyar Napló, 2002. 10. 23.

Évekkel később, már gimnazistaként, visszatérve a tett színhelyére, amikor ki akarta kaparni az egykori indulattal sebtében elásott baba-testvér maradványait, „mintegy a múltban történtek konfirmálásaként”², már semmit nem talált:

*ásóval és lapáttal
kezdtém vallasni a földet
az orgonabokor alatt
de hiába
lassan besötétedett
és a bábót nem találtam
(...) s csupán az angyal nem jelent meg
az orgonabokor hegyében
lángpallosával visszatartva
„ne keresd! Föltámadott!”*

Rákos Sándor egész életében és életművében a *bizonyosságot* kereste. A lángpallosú angyalt, hogy űzze el gyötrő kételyeit. Mert amit még végzetes szertartássá avatott a gyerekkori félelem, azt a felnőtt pascali logikájával már nem fogadhatta el maradéktalanul. Bizonytalansága úrét büszke öntudattal, az értelem fényével és az alkotás teremtő géniuszával töltötte ki.

Zsoltár Egy négysorosában még számon kéri az Úr tartozását („*uram legtitkosabb nyolcadik szentségeddel / tartozol még / a végső megvilágosodás vakító villámfénye / járna még nekem*”) — ám legutolsó feljegyzett (feleségének diktált), *Zsoltár* című költeménye már a következőképpen zárul:

*Hatalmas a mi Istenünk
Kegyelem és büntetés Ura
Hódolat adassék Neki mindörökké
Legyőzte kételyeim
Engem az örök kételkedőt
Megszabadított kétségeimtől.*

Legelső és egyben legutolsó pillanata, amelyben feltétel nélkül dicséri az égi hatalom igazságát. Hitelét nem tudhatjuk, de őszinteségét semmiképpen sem vonhatjuk kétségbe.

Rákos Sándort (Gilgamest, Berdát, Catullust stb.) ma is úgy látom magam előtt, ahogyan „ők” képzeltek el soha nem látott istenüket, megbékélve életük alkonyán:

Sétáló isten *Isten, ha sétálna. Csak a séta volna méltó hozzá. Gyönyörködne a világban, amit teremtett. Nézné, milyen jól gördül s még a rossz is mennyire helyén van. Nézné a többi sétálót, egy-egy kisisten valamennyi.*

Addig nézegetne, addig játszatna, míg egyszer csak szövögetni nem kezdené egy új világ teremtésének gyönyörű, séta közben kibomló játékát. (Sétáló isten)